

Novelty. An attempt to trace the emergence and development of the pole chant of the Ukrainian Orthodox Church is given in this article. It also analyzes the construction of the ancient church chants and their notations.

The practical significance. Ukrainian medievalists can find the information contained in this article useful for the further study of the Ukrainian Orthodox Church ancient chants.

Key words: church singing, chanting, modal system, ancient notation, choral manuscripts.

Надійшла до редакції 1.11.2016 р.

УДК 75.036.2(477)«17-20»

УКРАЇНСЬКА ХАТНЯ ІКОНА ЯК ДОМІНАНТА ПРИ СТВОРЕННІ ІКОНІЧНОГО ОБРАЗУ СЕЛЯНСЬКОГО ЖИТЛА КІНЦЯ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Осадча Олена Анатоліївна, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри монументально-декоративного мистецтва, Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука, м. Київ
sandraosadcha@outlook.com

Розкривається роль української домашньої (народної) ікони у створенні образності селянського житла за допомогою методології ієротопії, запропонованої російським істориком, теоретиком мистецтва і візантологом Олексієм Лідовим. Метою статті є спроба реконструювати образ-парадигму сакрального простору українського селянського житла кінця ХVІІІ – початку ХХ століття.

Ключові слова: українська хатня ікона, ієротопія, образ-парадигма, селянське житло, народна свідомість, дерево життя.

Постановка проблеми. У процесі дослідження автором буде розкрито роль хатньої (народної) ікони (у запропонованій статті розглядатимемо народну і хатню ікону як єдиний духовно-сакральний феномен у культурно-релігійному житті українського народу, хоча визначення «народна ікона» має більш узагальнюючий зміст, а визначення «хатньої» ікони обмежується її функціональним призначенням і порівняно невеликим розміром (висота до 50 см) у створенні образності селянського житла за допомогою методології ієротопії.

Ієротопія, згідно з визначенням російського історика і теоретика мистецтва, візантолога, директора Наукового центру східнохристиянської культури О. Лідова, – це створення конкретних сакральних просторів [1], зокрема храмів, де сакральний ансамбль розглядається як цілісна структура в усій сукупності матеріальних та ідейно-образних компонентів. Досліджуючи певний сакральний простір, у якому, зазвичай, є центральний образ, так званий смисловий стрижень, О. Лідов увів для нього спеціальний термін – «образ-парадигма». Цей образ – ніби символ сакрального простору, який взагалі ніде не зображується, але пов'язаний з цим простором, не породжується ним, а наче згадується. Сакральний ансамбль лише підсилює і конкретизує образ-парадигму [5].

Хатня ікона як особливе духовно-сакральне явище, масове й унікальне за глибиною витоків та фольклорно-християнським характером іконографії є віддзеркаленням народної релігійної свідомості українців, для якої характерним є «прагнення до поєднання сакрального та профанного, земного і надприродного, матеріального і духовного» [6; 69]. Український народний іконопис формувався протягом багатьох століть, починаючи з ХV ст., і в ньому асимілювалися християнські та язичницькі погляди, традиції народних вірувань та обрядів, життєвість реального світу і поезія фольклору, а також ренесансні та барокові віяння, західноєвропейський живопис із елементами портретного натуралізму, а згодом і стилістика народної гравюри, картини та ілюстрації [4; 110].

У створенні синкретичного побуту селянського помешкання хатня ікона постає *домінантним символом*, за допомогою якого вибудовувалася цілісна система сакрально-містичного, ритуально-обрядового і символічно-семантичного світу. Вона як *медіатор* відкриває доступ у потойбічний світ і водночас стає нездоланною перешкодою для темних сил [6; 90].

Як вважає вітчизняний вчений М. Станкевич, прототипом хатньої ікони були зав'язані навхрест пучки зілля, які розвішували на стінах [12; 13-14]. Дохристиянські обереги виготовляли з різних природних матеріалів: соломи, сушеного зілля, шматочків дерева, шкаралупи яєць тощо. Створювали також солом'яних «павуків», дерев'яних, солом'яних або паперових «голубів», солом'яні або дерев'яні йорданські хрестики, писанки, паперові хрестики-витинанки, солом'яні снопи з колосками збіжжя (дідо). Після хрещення Київської Русі хатні обереги язичницької віри селяни поступово

замінили на ікони у вигляді різьблених багаторамених хрестів, а потім на ікони, різьблені на дереві, аж доки наприкінці XVIII ст. не з'явилися мальовані ікони на дошках [12; 13-14]. Проте дохристиянські обереги ще протягом тривалого часу співіснували поруч із хатніми іконами, утворюючи систему сакральних символів і формуючи стійкі народні художні традиції [11; 85]. Адже якщо селяни не мали ікон, вони сакралізували простір хати різним зав'язаним навхрест зіллям.

Специфіку хатньої ікони певною мірою визначала символіко-функціональна система інтер'єру селянської хати, в якій будь-який предмет побуту мав сакральнo-захисний характер і поєднувався з художніми особливостями ікони, зокрема з семантикою, колористикою, розміром тощо [4; 110]. Селянська хата для українців – символізоване відображення природного простору і зменшена модель селянського культурно-просторового світу [3; 503]. Селянський простір був фундаментом природно-космологічного світу, мав функції соборного об'єднання українців [3; 54] і, що найважливіше, слугував визначальним чинником усього культурного простору українців [3; 506]. Проте XX ст., позначене періодами насильницької колективізації, воєн, голодоморів і репресій, призвело українське селянство до екзистенційного розладу з простором, який, утративши космологічну основу, втратив і притаманні йому морально-кореляційні якості [3; 54]. Під тиском антирелігійної пропаганди комуністичного режиму і внаслідок руйнування культурно-релігійного простору села хатній іконопис як явище поступово згасав.

Лише починаючи з 90-х рр. XX ст. в Україні поступово відроджується сакральне мистецтво. Тому є надзвичайно актуальною проблема вивчення *ієромонії* хатнього іконопису, який базується на фундаменті культурно-духовного світогляду українського народу. Запроваджений Олексієм Лідовим новий науковий напрям міждисциплінарних досліджень – *ієромонія* – дає можливість розглядати українську хатню ікону як невід'ємну складову цілісної художньо-образної системи простору селянської хати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Уперше робиться спроба за принципом *ієромонічного* методу дослідження з'ясувати особливу роль хатньої ікони у створенні іконічного образу українського селянського житла. Хоча ще 1998 р. у статті «Формування специфіки українського житла у середньовіччі: етнокультурні аспекти» М. Сергєєвої запропоновано оздоблення оселі називати особливим типом творчої діяльності [9; 89]. Це дає підстави стверджувати, що тема дослідження щодо створення сакрального простору селянської хати визрівала давно.

У праці «Українське мистецтво. Орнаментация української хати» український історик, археолог, етнограф і мистецтвознавець В. Щербаківський комплексно досліджує начиння селянського житла, акцентуючи на тому, що покуття становило орнаментальний центр світлиці, а хатні ікони на ньому були орнаментальними елементами декору [14]. У монографії «Народна ікона Середньої Наддніпрянщини в контексті селянського культурного простору» [3] збирач і дослідник витворів народної культури О. Найден вивчає народну ікону в контексті селянського культурного простору, доводить, що народна ікона є семантичним компонентом мікрокосмосу селянської хати, розкриває її імітаційну та релігійно-фольклорну поетику, стильові та образні особливості тощо. Про символічну роль орнаментального обрамлення народних ікон та його естетичне значення в організації провінційного помешкання йдеться також у дисертаційній праці «Народний іконопис Київського та Чернігово-Сіверського Полісся кінця XVIII-XIX ст.: релігійно-історичний, соціокультурний і фольклорний аспекти» О. Пономаревської [6]. Вітчизняний мистецтвознавець М. Юр у праці «Українські мальовані весільні скрині» виявляє спорідненість розписів українських весільних скринь з іншими видами народного мистецтва, зокрема і з народним іконописом [15].

Мета статті – реконструювати образ-парадигму сакрального простору селянської хати кінця XVIII – початку XX ст., що формувався за допомогою домашнього іконостасу.

Виклад матеріалу дослідження. Селянська хата завжди була уособленням моделі Всесвіту і храму. Як людина є трипостасним образом Бога і має тіло, душу і Дух, як світобудова формується з трьох частин – горішньої, земної і потойбічної, як храм розподіляється на три зони – бабинець, нава (храм вірних) і святая святих (вівтар), так і селянська триподільна хата має сіни, світлицю і комору.

Селянська хата для українського народу була символічною колискою, безсмертним джерелом становлення української нації, бо плекала дух, віру і традиції. Вона ніби віддзеркалювала іконічний просторовий образ села з церквою у його серцевині, придорожніми хрестами і капличками обабіч нього тощо. Під час церковних свят, хресних ходів село сприймалося як просторова ікона (просторова ікона – це реальний або умоглядний сакральний простір, основою якого є певна система конвенціональних зв'язків і взаємозалежностей. Тобто сакральний простір скріплюється певною знаковою системою, кордоном, що маркірує його і що визначає його реальні і умоглядні рамки. Поза цією системою конвенцій просторова ікона втрачає (для сприймаючої свідомості) свою силу і позбавляється ролі будь-якого просторового кордону сакрального і мирського або сакрального і

понадсакрального (за О. Тарасовим)) [13]. Селянське житло – це також просторова ікона, у ньому «священний локус помешкання – покуть з іконами був центром будинку в усіх сенсах: сакральному, ритуальному, декоративному» [6; 94]. Всі інші предмети побуту на різних рівнях – ідейному, образно-художньому, семантичному, іконографічному, колористичному тощо було підпорядковано хатнім іконам на покуті.

Покуть певним чином відігравав роль іконостасу з деїсусним розміщенням ікон, а стіл, що розташовувався під покуттям, символізував вівтар, «престол Божий». Принагідно можемо згадати, що під час досліджень слов'янського житла VIII-X ст. було виявлено залишки вкопаних у долівку ніжок столів, і їхнє розміщення не було пов'язане з покуттям. Цілком можливо, що переміщення стола до покуття відбувалося саме під впливом християнства [9; 90].

За слухним зауваженням українського мистецтвознавця О. Пономаревської, характерною рисою українського народного мистецтва, стрижнем національного образотворчого мистецтва і особливою категорією етностетики є іконоцентризм – наукова парадигма, в якій ікона є точкою відліку, наріжним каменем у вивченні духовної і живописної культури України і водночас виявляє інтенцію до вираження глибинних сакральних сенсів метарелігійності українців [6; 32].

Внутрішнє оздоблення хати – це простір іконосфери, яка транслює міфологеми українців, що формуються у колективному підсвідомому культури, а також архетипи, пов'язані з особливостями традиційно-побутового життя селян. Організація побутового простору, «обмежена чіткими береговими кордонами» [6; 89], передбачала не лише створення цілісного художнього ансамблю, але й домашньої церкви, що за образом уподібнювалася до «корабля» спасіння, а за будовою спрямовувалася до престолу Божого – до покуття. Народні ікони на різьблених орнаментах і візерунках божників, що за конструкцією нагадували церковні «тябла», обгорталися яскраво вишитими покутніми рушниками-убрусами, які уособлювали криптограмні полотна космологічних знань про будову Всесвіту [8] і могли ототожнюватися з іконною завісою – прозорою священною перегородою, що сприймалася як зрине втілення іконічного принципу [1; 219]. Хатні ікони, настінний розпис, народні картини «мамаїв», мальовані весільні скрині, рядна, килими, дерев'яний і керамічний посуд тощо відображали єдиний *ієротопічний* задум, в якому, залежно від регіонально-стилістичних особливостей, акумулювалася соборна свідомість українського села. Семантичні елементи, зображені на ужитково-декоративних виробах і творах народного мистецтва, згруповувалися таким чином, що містили певне повідомлення, яке виявляло просторовий образ.

Просторовий образ селянської хати формувалася на основі певних закономірностей, які вибудовувалися за «традиціями народної образотворчості – орнаментом, розписом, специфікою моделювання форм» [6; 50]. Архаїчні мотиви декору, зокрема кола, розетки тощо, позначені космічною символікою, як правило, зображуються на дверях та одвірках, над вікнами, на сволоках, тобто там, де їхні охоронні функції були найбільш потрібними [9; 87]. Система декору народного житла зосереджувалася у світлиці і була підпорядкована певній ієрархічній регламентації згідно з давніми релігійними віруваннями, забобонами та приписами суспільства.

Як зазначалося вище, покуття становило орнаментальний центр світлиці й образи підбиралися так, щоб витримувалася загальний тон і ритм орнаменталістики помешкання [6; 152]. Згадаймо, що і церковні реліквії та ікони, які шанувалися особливо, залишалися стрижнем у формуванні певного просторового середовища, нерозривно поєднуючись із загальним архітектурним сакральним комплексом.

Орнаментування – провідний принцип народного розпису, який стає головним і у побудові народної ікони. Композиція, форма, навіть лики святих будуються за принципом орнаменту [13; 139]. Але це не спрощує образність ікони, а, навпаки, піднімає її до рівня «фольклорного реалізму», в якому органічно поєднуються межі земного реального життя і народних традицій. Це і є головна розбіжність між іконою народною і ортодоксальною, для якої умовність, виключеність із реальної дійсності – основна умова існування [7; 139].

Деякі дослідники припускають, що про будь-які орнаментальні зображення можна говорити як про писемність, за допомогою якої укладали згоду з трансцендентними силами і прославляли їх [9; 58]. І хоча з часом зміст інформації, яку приховували ці зображення, втрачено, однак вони транслюють необхідну інформацію, що містить комплекс графем (приблизно сто смислових одиниць) [8; 58]. Графема – смислові елементи орнаменту [9; 58] – пластична ідеограма – доводять здатність людини мислити абстрактними категоріями. Зміст графема зрозумілий людській спільноті у певний історичний період [6; 165]. Поступово з архаїчним змістом графема відбулася вторинна християнська міфологізація [6; 165], що позначилося на трактуванні хатнього іконного зображення. У результаті образи святих на іконах набули ознак графема [6; 165]. Хатня ікона, виконана за стилістикою образотворчого фольклору, була визначальною окрасою сакрального простору хати.

Отже, у хатній іконі відображалися конкретні символи-міфологеми, які передавалися від покоління до покоління, збагачуючись новими елементами, і кодувалися в орнаменті, побудові композиції, у зображенні певних елементів повсякденного оточення та місцевих краєвидів, характерних для різних регіонів України. Наприклад, народні іконописці зображали святих в українських вишиванках, Богородицю малювали у намисті, Святу Варвару – у короні з атласними стрічками та квітами, Святого Юрія Змієборця – пов'язаного зверху античних лат козацьким поясом [7; 120-121]. Такі деталі в іконографії народних ікон мали подвійну семантичну особливість: вони наближали іконний образ до образу пересічного українця, спричиняючи цим збереження фольклорної традиції [7; 124].

Орнаментальне декорування не лише ікон, але й різних предметів інтер'єру підсилювали сакральність простору. На думку О. Пономаревської, саме у народному мистецтві через систему ідеограм міфологічного і християнського змісту утворилася нова синтезована семантика, яка могла відігравати роль еквівалента ритуально-календарного ритму [6; 156].

Розповсюдженою оздобою будь-яких творів українського народно-декоративного мистецтва, зокрема і хатнього іконопису, є прототип найбільш поширених рослинних мотивів – ренесансно-бароковий «вазон» (деколи він фланкується птахами або солярними символами [9; 89]). «Вазон» зазвичай осмислювався як Дерево Життя, яке в народних переказах поставало як міфопоетична проєкція Всесвіту [2; 556] і було засобом комунікації людини із сакральним світом. У народній уяві Дерево Життя забезпечувало зв'язок землі і неба та мало магічну силу, що приносила щастя і відвертала зловорожу силу. Відомо, що традиція зображення Дерева Життя зародилася ще в передісторичному періоді в Месопотамії у представників передньоазійської раси і відтоді поширилася на захід [14; 23-24]. Найдавніше зображення Дерева Життя (II тис. до Р.Х.) на теренах України міститься на сокирі з оленього рогу, знайденого неподалік с. Дударків (Київська обл.) [11; 75-76].

Давня філософська традиція вбачала в цьому символі втілення найвищої мудрості, розглядала його як судини великого космічного тіла, якими течуть життєдайні сили космосу [8]. Фольклорний мотив Дерева Життя віддзеркалює уявлення про тричастинне «світове дерево» не лише як схематичну модель світу, але й модель селянського житла. В усному фольклорі Дерево Життя часто оспівується у космологічних колядках. Малюючи світове дерево на стінах хати, селяни намагалися надати йому найфантастичнішого вигляду, адже через це воно ставало найбільш магічно дієвим [14; 25]. Вони вірили, що рукотворна краса дає змогу продовжувати справу творення всесвіту [9; 57].

Прагнення прикрашати різні предмети побуту, одягу чи сакральні речі саме квітами сприймається як відгомін язичницьких вірувань. Водночас це може бути свідченням туги за едемським світом і спробою відновити його у власному побуті. Наприклад, в Об'явленні Іоанна Богослова дерево постає як символ втраченого в Едемі духовного багатства вічного життя з Богом [10, Од. 2:7, 22:2]. Вірогідно, за уявленнями селян, рай – це квітучий сад [4; 162].

Висновки. Для наших пращурів організація внутрішнього оздоблення житла полягала у створенні одухотвореного ритму живого руху всіх предметів побутового вжитку і творів народного мистецтва, об'єднаних подібними ознаками, зокрема тотожними за контрастними, семантичними, іконографічними, колористичними тощо співвідношеннями, що давали змогу трансформувати звичайне селянське житло в єдиний цілісний просторовий едемський образ.

Безпосередній структурний зв'язок різних предметів ужитку простежувався через явну і приховану архаїчну і християнську символіку, орнаментальними елементами якої вони декорувалися. Найпоширенішою орнаментальною оздобою українського хатнього простору був мотив «вазона», прототипом якого був архетиповий, універсальний міфологічний образ Дерева Життя. *Ієротопічний* задум організації селянського житла формувався на основі народних уявлень про віднайдення втраченого раю засобами образотворчого фольклору, доміантним стрижнем якого була матрична одиниця духовності народу – хатня ікона. Парадоксальним чином хатня ікона – паладіум не лише сакрально-секулярного простору селянського житла, не лише традиційно-побутової культури певних регіонів України, але й буття українського етносу.

Українська селянська хата в такому контексті сприймається як просторова ікона едемського саду.

Перспективи подальших досліджень. Запропонована наукова праця відкриває перспективи для подальшого поглибленого дослідження української хатньої ікони у контексті нової наукової методології – *ієротопії*. Результати цих досліджень можуть бути використані у практичних цілях при створенні експозицій, присвячених українському народному побуту.

Список використаної літератури

1. *Лидов А.* Иеротопия. Пространственные иконы и образы-парадигмы в византийской культуре / А. Лидов. – М. : Феория : Дизайн. Информациа. Картография : Троица, 2009. – 352 с. : ил.

2. **Малина В.** Кам'яні хрести в Україні XVIII-XX ст.: Онтологія. Типологія. Символіка. Функція / В. Малина. – Миколаїв : Артіль «Художній крам», 2009. – 864 с. : іл.
3. **Найден О.** Народна ікона Середньої Наддніпряниці в контексті селянського культурного простору / О. Найден. – К. : ЗАТ «Книга», 2009. – 507 с.
4. **Осадча О.** Українська хатня ікона-образ кінця XVIII-XX століть як етнокультурний феномен (історія, типологія, художні особливості) : дис. ... канд. мистецтв. : спец. 26.00.01 / О. А. Осадча. – Івано-Франківськ, 2010. – 198 с.
5. **Охоцимский А.** Иконология готического храма (опыт иеротопического подхода) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://lib.rmvoz.ru/bigzal/Iconology_gothic_church
6. **Пономаревська О.** Народний іконопис Київського та Чернігово-Сіверського Полісся кінця XVIII-XIX ст.: релігійно-історичний, соціокультурний і фольклорний аспекти : дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01 / О. І. Пономаревська. – Київ, 2015. – 224 с.
7. **Попова Л.** Народная иконопись Украины XIX века : дис. ... канд. искусствовед. : 07.00. 12 – История искусства / Л. Попова. – Л., 1985. – 194 с.
8. **Птуха Ю.** Образ світового дерева в українській народній творчості [Електронний ресурс] / Ю. Птуха. – Режим доступу : <http://ukrconf.fl.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/12/4.-Ptukha-Yuliya.pdf>
9. **Регрес і регенерація в народному мистецтві : кол. дослідж. за матеріалами Третіх Гончарівських читань** / редкол.: [М. Селівачов], О. Бріцина, П. Гончар, Л. Лихач ; Музей Івана Гончара, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського НАН України. – К. : Музей Івана Гончара; Родовід, 1998. – 328 с.
10. **Святе Письмо Старого і Нового Завіту** / пер. з гр.: П. О. Куліш, І. Левіцький, І. Пулюй (мовою русько-українською). – К. : Простір, 2007.
11. **Словник українського сакрального мистецтва** / редкол.: [М. Станкевич], С. Боньковська, Р. Василик, Л. Герус ; Ін-т народознавства НАН України ; за наук. ред. М. Станкевич. – Львів : Друк ПТФФ Афіша, 2006. – 288 с.
12. **Станкевич М.** Українські витинанки / М. Станкевич. – К. : Наук. думка, 1986. – 124 с.
13. **Тарасов О.** Пространственные иконы. Текстуальное и перформативное / О. Тарасов // Материалы междунар. симпозиума / редсостав. А. Лидов. – М. : Индрик, 2009. – 184 с.
14. **Щербаківський В.** Українське мистецтво. Орнаментация української хати / В. Щербаківський. – Рим : Богословії, 1980. – 103 с.
15. **Юр М.** Українські мальовані весільні скрині: типологія, іконографія, художні особливості / М. Юр. – К. : Ін-т мистецтв., фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України ; Ін-т проблем сучасн. мис-ва Нац. академ. мис-в України, 2010. – 276 с. : іл.

References

1. **Lydov A.** Yerotopyia. Prostranstvennyye ykony u obrazy-paradyhmy v vyzantiyskoi kulture / A. Lydov. – M. : Feoryia : Dyzain. Ynformatsiia. Kartohrafiia : Troytsa, 2009. – 352 s. : yl.
2. **Okhotsymskyi A.** Ykonolohyia hotycheskoho khrama (oryt yerotopycheskoho podkhoda) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://lib.rmvoz.ru/bigzal/Iconology_gothic_church
3. **Ponomarevska O.** Narodnyi ikonopys Kyivskoho ta Chernihovo-Siverskoho Polissia kintsia XVIII-XIX s.: relihiino-istorychnyi, sotsiokulturnyi i folklornyi aspekty : dys. kand. mystetstvovnavstva: 26.00.01 / O. I. Ponomarevska. – K., 2015. – 224 s.
4. **Osadcha O.** Ukrainska khatnia ikona-obraz kintsia XVIII-XX stolit yak etnokulturnyi fenomen (istoriia, typolohiia, khudozhni osoblyvosti) : dys. kand. mystetstvovnavstva : 26.00.01 / O. A. Osadcha. – Ivano-Frankivsk, 2010. – 198 s.
5. **Stankevych M.** Ukrainski vytynanky / M. Stankevych. – K. : Nauk. dumka, 1986. – 124 s.
6. **Slovyuk ukrainskoho sakralnogo mystetstva** / redkol.: [M. Stankevych], S. Bonkovska, R. Vasylyk, L. Herus ; In-t narodoznavstva Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy ; za nauk. red. M. Stankevych. – Lviv : Druk PTVF Afisha, 2006. – 288 s.
7. **Naiden O.** Narodna ikona Serednoi Naddnyprianshchyny v konteksti selianskoho kulturnoho prostoru / Oleksandr Naiden. – K. : ZAT «Knyha», 2009. – 507 s.
8. **Rehres i reheneratsiia v narodnomu mystetstvi. Kolektyvne doslidzhennia za materialamy Tretikh Honcharivskykh chytan** / redkol.: [M. Selivachov], O. Britsyna, P. Honchar, L. Lykhach ; Muzei Ivana Honchara, In-t mystetstvovnavstva, folklorystyky ta etnologii im. M. Rylskoho NAN Ukrainy. – K. : Muzei Ivana Honchara ; Rodovid, 1998. – 328 s.
9. **Shcherbakivskiy V.** Ukrainske mystetstvo. Ornamentatsiia ukrainskoi khaty // V. Shcherbakivskiy. – Rym : Bohoslovii, 1980. – 103 s.
10. **Iur M.** Ukrainski malovani vesilni skryni: typolohiia, ikonohrafiia, khudozhni osoblyvosti / M. Yur. – K. : In-t mystetstvovnavstva, folklorystyky ta etnologii im. M. T. Rylskoho NAN Ukrainy ; In-t problem suchasn. mys-va Nats. akadem. mys-va Ukrainy, 2010. – 276 s. : il.
11. **Tarasov O.** Prostranstvennyye ykony. Tekstualnoe y performatyvnoe / O. Tarasov // Materialy mezhdunarodnogo sympozyuma / red.sost A. Lydov. – M. : Yndryk, 2009. – 184 s.
12. **Ptukha Yu.** Obraz svitovoho dereva v ukrainskii narodnii tvorchosti [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://ukrconf.fl.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/12/4.-Ptukha-Yuliya.pdf>

13. *Popova L.* Narodnaia ykonopys Ukrainy XIX veka : dys. ... kand. yskusstvovedcheskykh nauk : 07.00. 12 – Ystoryia yskusstva / L. Popova. – L., 1985. – 194 s.
14. *Malyna V.* Kamiani khresty v Ukraini XVIII-XX st.: Ontolohiia. Typolohiia. Symvolika. Funktsiia. – Mykolaiv : Artil «Khudozhnii kram», 2009. – 864 s. : il.
15. *Sviate Pysmo Staroho i Novoho Zavitu* / per. z hr.: P. O. Kulish, I. Levitskyi, I. Puliui (movoiu rusko-ukrainskoiu). – K. : Prostir, 2007.

УКРАИНСКАЯ ДОМАШНЯЯ ИКОНА КАК ДОМИНАНТА ПРИ СОЗДАНИИ ИКОНИЧЕСКОГО ОБРАЗА КРЕСТЬЯНСКОГО ЖИЛЬЯ КОНЦА XVIII – НАЧАЛА XX ВЕКА

Осадчая Елена Анатольевна, кандидат искусствоведения, доцент кафедры монументально-декоративного искусства, Киевский государственный институт декоративно-прикладного искусства и дизайна им. М. Бойчука, г. Киев

Раскрывается роль украинской домашней (народной) иконы в создании образности крестьянского жилья с помощью методологии иеротопии, предложенной российским историком, теоретиком искусства и византологом Алексеем Лидовым. Целью статьи является попытка реконструировать образ-парадигму сакрального пространства украинского сельского дома конца XVIII – начала XX века.

Ключевые слова: украинская домашняя икона, иеротопия, образ-парадигма, крестьянское жилище, народное сознание, дерево жизни.

UKRAINIAN HOME ICON AS A DOMINANT IN THE CREATION OF THE ICONIC IMAGE OF THE PEASANT DWELLING IN THE LATE XVIII – EARLY XX CENTURIES

Osadchaya Elena, Ph.D., Assistant Professor of Monumental and Decorative Art, Kiev State Institute of Decorative and Applied Art and Design named after M. Boychuk, Kiev

The article reveals the role of the Ukrainian home (folk) icon in the creating of the imagery peasant housing via hierotopy methodology proposed by the Russian historian, theorist of art and Byzantinologist Alexey Lidov. The aim of the article is to reconstruct the image of the paradigm of the Ukrainian rural home sacred space in the late XVIII – early XX centuries.

Key words: Ukrainian home icon, hierotopy, image-paradigm, peasant houses, the popular mind, the tree of life.

UDC 75.036.2(477)«17-20»

UKRAINIAN HOME ICON AS A DOMINANT IN THE CREATION OF THE ICONIC IMAGE OF THE PEASANT DWELLING IN THE LATE XVIII – EARLY XX CENTURIES

Osadchaya Elena, Ph.D., Assistant Professor of Monumental and Decorative Art, Kiev State Institute of Decorative and Applied Art and Design named after M. Boychuk, Kiev

The aim of the article is to reconstruct the paradigm image of the sacred space of a Ukrainian peasant house from the late 18th century till the early 20th century.

Research methodology. This article deals with the role of the Ukrainian home icons in creating the image of a peasant house, using hierotopic techniques. Hierotopy was developed by the Russian historian, theoretical art expert and Byzantinologist Alexei Lidov.

Results. On the basis of the studied material, the author concludes that when decorating the interior of their house, Ukrainian peasants were mainly guided by the desire to create a spiritual rhythm of the live movement of all household items and works of folk art that had similar features, such as features identical to contrasting, semantic, iconographic and colorist relationships, which would make it possible to transform a regular peasant house into a single, holistic, spatial, edenic image.

Novelty. The author underlines that the hierotopic principle for organizing a peasant house was based on the people's ideas of the search for a lost paradise, using graphic folklore whose dominant element was the matrix unit of people's spirituality – a home icon.

The practical significance. The results of these studies can be used in further studies of the Ukrainian home icon.

Key words: Ukrainian home icon, hierotopy, paradigm image, peasant house, people's consciousness, tree of life.

Надійшла до редакції 1.11.2016 р.